

**Hailuotolaisten
kaukokalastus
Ruotsin puoleisilla
pyyntipaikoilla
Haminan rauhan
jälkeen**

OUTI KORHONEN

Vuosisatojen ajan Hailuoto oli riippuvainen pyyntielinkeinoista, sillä olosuhteet kuivalla, suureksi osaksi lentohiekasta koostuvalla saarella eivät suosineet maanviljelyä. Pyynti vaati laajat nautinta-alueet ja saaren asukkaille merellä liikkuminen oli luontevaa. Kuten Kustaa Vilkuna kirjoitti: "Niinpä hailuotolaiset - Pohjanlahden oivat kalamiehet ja hylkeenpyytäjät - ovat hallinneet lähes koko Perämeren".¹

Hailuotolaiset liikkuvat aikoinaan elantonsa perässä huomattavan laajalla alueella. Talonpoikaispurjehdus suuntautui 1700-luvulla Tukholmaan ja myöhemmin sitä harjoitettiin Perämeren rannikolla.² Hylkeenpyyntimatkat ulottuivat etelässä Vaasan korkeudelle ja pohjoisessa Tornion saaristoon. Erityisen tärkeitä hailuotolaisille olivat vuositteiset kaukokalastusmatkat, jotka suuntautuivat 1700-luvulla aina Perämeren pohjoisosiin asti.³

Luotolaiset joutuivat kuitenkin uuteen tilanteeseen, kun Haminan rauha vuonna 1809 ja sitä seuranneet rajanjärjestelyneuvottelut toivat uuden valtakunnanrajan keskelle Pohjanlahtea. Tärkeimmät kaukokalastuspaikat jäivät Ruotsille, ja suomalaisilta kiellettiin niillä kalastaminen. Aikaisemmassa tutkimuksessa muutoksen seuraukset hailuotolaisille on esitetty niin, että kaukokalastus loppui joksikin aikaa kokonaan, kunnes olot vakiintuivat 1800-luvun jälkipuoliskolla ja kalastajat saivat kalastusoikeutensa takaisin opittuaan hankkimaan tarvittavat asiakirjat.⁴ Tämä ei ole koko totuus asiasta. Hailuotolaiset eivät nimittäin antaneet yhden rauhansopimuksen estää ikivanhan elinkeinonsa harjoittamista.

Seurasi pitkäaikainen kalastuskiista, joka toimii esimerkkinä siitä, miten merellinen yhteisö saattoi haastaa valtakuntien rajat. Samalla kriisi pakotti itse yhteisön muuttumaan. Suomen

historiasta löytyy myös muita esimerkkejä siitä, miten rajanvedot ovat aiheuttaneet ongelmia liikkumiseen tottuneelle väestölle. Lisäksi kalastajien rajakiista kertoo siitä, miten uusi raja alkoi vaikuttaa paikallistasolla ja miten vaikeaa muutosta oli hyväksyä.

Tässä artikkelissa käsitellään Haminan rauhajan seurauksia hailuotolaisille. Raja aiheutti muutoksia kalastukseen, mutta sen vaikutus Hailuodon kehitykseen 1800-luvulla oli myös muilla tavoin laaja ja kauaskantoinen. Miten hailuotolaiset reagoivat uuteen tilanteeseen ja miten raja muutti heidän elämänsä pitemmällä aikavälillä? Mitä seuranneet tapahtumat kertovat Hailuodon kalastuksesta ja kalastajista sekä heidän liikkuvuudestaan ja yhteyksistään? Miten rajanveto muutti suomalaisten ja ruotsalaisten välisiä suhteita? Entä miten kysymys kytkeytyy laajemmin Hailuodon elinkeinojen, elämäntavan ja ympäristösuhteen muuttumiseen?

Artikkelini tärkein lähdeaineisto on viranomaisten kirjeenvaihto Oulun lääninkanslian ja Salon kihlakunnan kruununvoudin arkistoissa. Olennaisimmat käänneet hailuotolaisten kalastajien tekemisistä oletettavasti löytyvät lääninkanslian kirjediaarista. Laajasta kirjeaineistosta löytyy Oulun läänin maaherrojen kirjeenvaihtoa muun muassa Norrbottenin läänin maaherran, senaatin talousosaston ja Hailuodon nimismiehen ja kirkkoherran kanssa. Kruununvoudin arkistossa on Hailuodon nimismiesten kirjeitä ja kertomuksia, joissa on

mainintoja kalastuksesta. Oulun tuomiokunnan II arkiston tuomiokirjoissa on muutamia kaukokalastusta koskevia tapauksia. Tuomiokirjoista voi lukea ihmisten omia näkemyksiä, samoin hailuotolaisten oma ääni kuuluu pitäjänkokousten pöytäkirjoissa Hailuodon seurakunnan arkistossa. Seurakunnan arkistossa on myös asiaa koskevia kuulutuksia ja pöytäkirjoja sekä tärkeänä yksittäisenä lähteenä kirkkoherran kirjoittama pitäjänkuvaus. On olemassa myös melko runsaasti muistitietoa, jossa kuvataan kaukokalastusta 1800-luvun loppupuolella. Aineistot ovat hyvin erityyppisiä ja fragmentaarisia. Mikään ei yksinään kerro ilmiöstä tai tapahtumien kulusta kovin paljon, vaan kokonais-

Silakkasaalis rysässä. Kuva: Niilo Valonen / Museoviraston Kuvakokoelmat.

Silakkaverkkoja kuivamassa vapeilla. Kuva: Niilo Valonen / Museoviraston Kuvakokoelmat.

kuva syntyy yhdistelemällä erilaisia tietoja toisiinsa.

KAUKOKALASTUS ENNEN HAMINAN RAUHAA

Hailuodossa kalastettiin monia eri kalalajeja, eri menetelmillä ja kaikkina vuodenaikoina, mutta vuoden tärkein ja tuottavin kalastusseasonki oli syyskutuisen silakan pyynti. Heinäkuussa silakka hakeutui kutemaan saariston ulkoreunoille ja ulkomeren matalikoille eli pauhoille. Silloin myös ihmiset matkustivat silakkapauhojen ympäröimille Perämeren saarille. Koska ulkomeri oli yhteistä kalavettä, saapui parhaille pauhoille kalastajia useista pitäjistä. Monille kalastuspaikoille syntyi silakanpyyntiajaksi omaleimainen kausiasutus itsehallintojärjestelmiseen. Tämä oli tyypillistä koko Perämeren alueella.⁵

Perämeren vanhimpiin ja tärkeimpiin silakanpyyntipaikkoihin kuuluivat Iin krunnit, jossa kävi 1600-luvulla iiläisiä, siikajokelaisia ja liminkalaisia. Myös Kallankarit Kalajoen edustalla sekä Kokkolan Tankkari houkuttelivat monen pitäjän kalastajia. Hailuotokin sai osansa tästä liikkuvuudesta, kun sille kuuluneen Santosen saaren lähimatalikoille saapui ulkopitäjäisiä Iin Kellosta.⁶

Hailuotolaisten tärkein ja perinteikkäin pyyntipaikka oli Maluri-niminen saari Tornion ulkosaaristossa. On arvioitu, että tapa matkustaa silakanpyyntiin Maluriin on peräisin ainakin 1600-luvun alkupuolelta.⁷ Eräässä valituksessa vuodelta 1726 hailuotolaiset kertoivat saaneensa jo kauan silakansa Malurilta ja että juuri he olivat alun perin löytäneet paikan. Saari oli tärkeä myös Tornion kaupungille ja Alatornion pitäjälle. Torniolaisten mukaan se oli Perämeren länsirannikon paras silakanpyyntipaikka, jonne he keskittivät kalastuksensa jo varhain.⁸ 1700-luvun kuluessa hailuotolaiset levittäytyivät myös useille muille Perämeren saaril-

Luotsivene saapuu Hailuodon Marjaniemeen. Kuva: Kustaa Viikuna / Museoviraston Kuvakokoelmat.

le. Tietoja löytyy silakanpyynnistä Sanskerissa ja Sarvenkarissa Tornion saaristossa sekä Luulajalle kuuluneessa Rödkallassa.⁹

Saarista kehittyi järjestäytyneitä kalastajayhteisöjä. Tornion porvarien aloitteesta Maluriin perustettiin vuonna 1727 haminaoikeus, ja seuraavana vuonna sinne nimitettiin ensimmäinen haminavouti. Ne muodostivat saarille eräänlaisen itsehallinnon. Haminavouti toimi kalastajien luottamusmiehenä ja valvoi järjestystä, ja haminaoikeudessa päätettiin yhteisistä asioista ja ratkottiin riitoja.¹⁰ Vuosisadan jälkipuoliskolla Tornion kaupunki ja haminaoikeus organisoivat tarkoin kalastajayhdyskunnan elämän. Haminavoudit olivat kaikki torniolaisia ja haminaoikeuden päätökset alistettiin Tornion maistraatille. Kaupunkilaisille kalastus ei kuitenkaan ollut samalla tavalla tärkeä elinkeino kuin hailuotolaisille, mahdollisesti kyse oli enemmän harrastuksesta ja kotitarvekalastuksesta kuin taloudellisesta pakosta.

Haminaoikeuden äänestysten perusteella hailuotolaisia oli Malurissa selvästi enemmän kuin torniolaisia, usein jopa puolet enemmän. Sekä torniolaisilla että hailuotolaisilla oli Malurissa kalamajoja ja kotia, mutta ne sijaitsivat eri puolille saarta, minkä tarkoitus oli ehkäistä hailuotolaisten juopottelua ja viinanmyyntiä. Omistukset eivät saaneet sekoittua. Haminaoikeuden päätöksen mukaan hailuotolaisten piti siirtää torniolaisilta ostamansa rakennukset omalle niemelleen.¹¹

Torniolaiset ja hailuotolaiset rakensivat yhteisvoimin kirkon Maluriin vuonna 1769. Sanskeriin rakennettiin kirkko 1765 ja Rödkalla sai oman kirkkonsa 1800-luvun alussa. Kjell Lundholmin mukaan kirkkojen pystytys liittyi vuoden 1766 kalastusasetuksen valmisteluun ja voimaantumoon, sillä asetus laillisti sekä hailuotolaisten että muiden oleskelun saarilla, ja tämän jälkeen kalastukseen alettiin panostaa entistä enemmän.¹² Lisäksi vuoden 1771 uusi satama-asetus sää-

ti, että kalastajaväestöllekin oli pidettävä jumalanpalveluksia. Kirkkoja rakennettiin saarille hallinnollisista syistä ja niitä ylläpidettiin yhteisvoimin. Lisäksi ne toimivat merimerkkeinä, kokouspaikkoina, tähytyspaikkoina ja varastoina.¹³

Maluriin pappi tuli joka toinen vuosi Torniossa ja joka toinen Hailuodosta, ja papin palkka maksettiin kalana. Hailuotolaiset kalastajat pitivät papin läsnäoloa tärkeänä, sillä he valittivat siitä, että Tornion pappi tuli paikalle vasta monta viikkoa myöhemmin kuin he.¹⁴

Rukoushetket rytmittivät ja säätelivät kalastusta.

Malurin haminakokouksessa oli päätetty, että joka ilta pidettiin yhteinen rukoushetki, jonka jälkeen lähdettiin yhtä aikaa pauhoille heti, kun haminavouti antoi merkin. Jokaisen piti osallistua rukouksiin rangaistuksen uhalla. Kolmesta ensimmäisestä laiminlyönnistä joutui maksamaan sakkoja, mutta neljännellä kerralla joutui jalkapuuhan.¹⁵ Verkot laskettiin pauhoille illansuussa, ja keskiyön aika vietettiin merellä. Aamupuolella verkot nostettiin ja palattiin saarelle käsittelemään saalista.

Kaukokalastusmatkoihin liittyi työn ja uskonnon lisäksi olennaisesti myös juhliminen ja hauskanpito. Malurissa vuonna 1903 mukana ollut Hanna Virpi muisteli matkan olleen erittäin hauska. Luotsien kanssa järjestettiin railakas tulojuhla ja Sampan päivänä ”syötiin, juotiin ja tansattiin” niin kuin jokakesäinen tapa oli. ”Riemullista siellä oli, varsinkin silloin kun tuuli, ettei tarvinnut lähteä merelle.”¹⁶ Maininnat hailuotolaisten viinankäytöstä ja -myynnistä vanhemmissa lähteissä viittaavat siihen, että näin oli myös varhaisempina aikoina.¹⁷

Kaukokalastus oli hailuotolaisille pääelinkeino ja olennainen osa vuodenkiertoa. Silakkasaalis myytiin Oulun syysmarkkinoilla. Se oli tärkein tapa saada rahaa erityisesti viljan ostoon, kun heikko maatalous ei pysty-

nyt tuottamaan tarpeeksi viljaa.¹⁸

KALASTUSKIELTO JA YRITYKSET PALAUTTAA KALASTUSOIKEUS 1820-LUVULLA

Suomen sodan tapahtumista Hailuodossa ei ole paljon tietoa. Hailuodon kirkkoherra E. J. Frosterus kertoi pitäjänkuvauksessaan vuonna 1815, että yksi Hailuotoa sodan aikana kohdanneista iskuista oli luotolaisten suurten matkaveneiden siirtäminen Ouluun. Siellä suurin osa niistä tuhoutui myrskyssä ja ihmisten toiminnan tuloksena. Tämän seurauksena tärkeä kalastusmatka Maluriin jäi tekemättä. Rajajärjestelyiden seurauksena Maluri jäi Ruotsin kruunulle, ja hailuotolaisilta riistettiin oikeus kalastaa vanhoilla paikoillaan, mikä oli heille huomattava menetys. Frosteruksen mukaan kaukokalastus oli siihen mennessä ollut useimmille pääelinkeino, mutta rajanvedon jälkeen se oli vähentynyt huomattavasti. Tässä tilanteessa kalastus ei enää riittänyt elättäjäksi, joten hailuotolaiset alkoivat panostaa yhä enemmän maanviljelyyn.¹⁹

Kuva rajansiirron jälkeisten vuosien kalastuksesta on epämääräinen ja ristiriitainen, mutta on merkkejä siitä, että kalastus perinteisillä paikoilla jatkui katkeamatta. Syyskuussa 1810 käräjillä todistajaksi tarvitun Samuel Kujan kerrottiin olleen juuri silloin kalassa Malurissa.²⁰

Samoin näinä vuosina Alatornion pappi Axel Johan Burman vaati hailuotolaisilta maksamatta jäänyttä palkkaansa Haminan rauhan jälkeisiltä vuosilta.²¹ Myöhemmin Oulun läänin maaherra selosti kirjeessään senaatille, että rajasopimuksessa asetettu kielto kalastaa rajan toisella puolella tuli voimaan vuonna 1813. Valitusten käsittelyn jälkeen vuosina 1814 ja 1816 hailuotolaisille asetettiin sakko, joka uudistettiin ajoittain. Maaherran mukaan hailuotolaiset

Marjaniemen kalamökkejä. Kuva: Samuli Paulaharju / Museoviraston Kuvakokoelmat.

menettivät näin tärkeimmän elinkeinonsa ja paljon omaisuutta.²²

1820-luvun alussa hailuotolaiset ryhtyivät toimiin.

He laativat anomuksen suoraan Ruotsin viranomaisille ja veivät sen Tornioon ruotsalaiselle kruununvoudille, joka välitti sen Norrbottenin läänin maaherralle. Hailuotolaiset toivoivat, että he saisivat jatkaa kalastusta Malurissa vuokraa vastaan. Maaherra Paul Öhrvall ei kuitenkaan voinut tähän suostua. Oulun läänin maaherra S. F. von Born, joka sai kuulla asiasta ensimmäisen kerran vasta saadessaan Öhrvallin kielteisen päätöksen, lähetti 1823 kirjeitse tiedon Hailuodon nimismiehelle. Nimismiehellä hailuotolaiset kuulivat, että heidän anomuksensa oli nyt torjuttu ja kalastuksen jatkaminen Ruotsin puolella oli kielletty.²³ Seuraavaksi luotolaiset päättivät anoa Oulun läänin maa-

herran apua. Pitäjänkokouksen keskustelussa he totesivat, että kalastus Malurissa oli ollut yksi heidän tärkeimmistä elinkeinoistaan, eikä heillä ollut mitään muuta keinoa hankkia rahaa veronmaksuun.²⁴ Maaherran von Born kuitenkin päätti, ettei vie asiaa eteenpäin.²⁵

Samana vuonna hailuotolaiset vetosivat uudelleen Ruotsiin saadakseen ainakin korvauksen saarelle jääneestä omaisuudestaan tai mahdollisuuden viedä se pois, ellei kalastusoikeutta annettu. Asiaa käsiteltiin rajanjärjestelyneuvotteluihin kuuluneessa kokouksessa Torniossa, jossa sovittiin jokikalastuksesta ja rajaseudun asukkaille myönnettävistä korvauksista. Venäjän edustaja, Vaasan läänin maaherra Herman Wårnhjelm, ei halunnut edistää asiaa, mutta Ruotsin valtuutettu eversti Peyron myöntyi siihen, että omaisuuden sai viedä pois.²⁶ Seuraavana vuonna Ruotsista välitettiin itsensä kuninkaan antama mää-

räys, jonka mukaan vielä tuona vuonna hailuotolaiset saivat kalastaa saarilla. Vuoden loppuun mennessä heidän kuitenkin piti hakea rakennuksensa ja kalastusvälineensä pois tai myydä ne ruotsalaisille.²⁷ Oulun läänin maaherran pyynnöstä nimismies laati kuulutuksen Hailuodon kirkossa luettavaksi.²⁸ Samaan aikaan Norrbottenin läänin maaherra tiedotti läänin asukkaille, että siittä lähtien vain ruotsalaisilla oli oikeus oleskella Malurissa ja oli mahdollista ostaa hailuotolaisilta näiden rakennukset ja kalastusvälineet.²⁹

Hailuodossa ryhdyttiinkin määräysten mukaisesti toimiin. Nimismies Andersin kirjoitti, että syksyllä luotolaiset eivät pystyneet sääolosuhteiden takia matkustamaan Maluriin, mutta he olivat jo tehneet kauppoja piitimeläisten kanssa, ja nyt odotettiin enää sopivaa hetkeä lyödä kaupat lukkoon. Muun muassa Alatornion kirkkoherra oli ilmoittautunut ostajaksi.³⁰ Vielä kesällä 1825 maaherra lähetti Hailuotoon varmuuden vuoksi uuden jyrkän kiellon:

”Vaikka Hailuodon pitäjänmiehiä on jo useita kertoja ja eri aikoina varoitettu, että heidän pitää lopettaa silakankalastus kuninkaallisella Ruotsin puolella sijaitsevalla Malurin saarella, [- -] olen halunnut täten edelleen varoittaa ja mitä vakavimmin kehottaa Hailuodon pitäjänmiehiä, että he eivät enää lähde silakan tai jonkun muun kalan pyyntiin sanotulle Malurin saarelle, jos he haluavat välttää sen, että heitä rangaistaan mitä ankarimmin ja niin kuin he tahallaan olisivat asettuneet hänen keisarillisen majesteettinsa kieltoja ja määräyksiä vastaan.”³¹

Juuri tässä vaiheessa hailuotolaiset ilmaantuivat ensimmäistä kertaa Kalajoen edustalla sijaitseville Kallankareille. Ensimmäiset maininnat heistä ovat Kallan haminaoikeuden pöytäkirjoissa vuonna 1825 eli heti seuraavana vuonna maaherran kiellon jälkeen, joten osa hailuotolaisista vaihtoi välittömästi Malurin ja Sanskerin Suomen puolella sijaitseviin pyyntipaikkoihin. Kallankareilla oli jo ennestään vakiintunut

Ilmakuva Tornionjokilaaksosta. Kuva: Matti Poutvaara / Museoviraston Kuvakokoelmat.

pyyntiyhteisö, joka koostui muun muassa Kalajoen, Lohtajan ja Pyhäjoen asukkaista. Uudet tulokkaat katsottiin ”kariin kuulu-mattomiksi”, ja heitä edellytettiin maksa-maan suurempaa karirahaa eli yhteisiä me-noja varten perittävää maksua ja korvausta kirkolle. Muutenkin hailuotolaisten ja mui-den välit Kallankareilla pysyivät kireinä vuo-sikymmenien ajan. Hailuotolaisia syytettiin toisten tilusten ja kalapaikkojen valtaami-sesta, viinanmyynnistä ja uhkailevasta käyt-täytymisestä, eikä kukaan halunnut myydä heille valkamia. Hailuotolaisten oleskelun Kallankareilla tiedetään jatkuneen vuoteen 1857 asti.³²

Samaan aikaan Ruotsissa ryhdyttiin suunnittelemaan Pohjanlahdelle uusia luot-siasemia, joista yksi päätettiin perustaa Maluriin. Heinäkuussa 1827 meriupseeri Adolf Hahr saapui saarelle tekemään meren-mittausta ja valmistelemaan luotsiaseman perustamista. Malurissa Hahr tapasi viiti-senkymmentä silakanpyytäjää, mutta yllät-täen vain muutama kalastajista osoittautui ruotsalaisiksi. Kaikki muut olivat suomalai-sia talonpoikia Hailuodosta.

Adolf Hahr asettui hailuotolaisten puolel-le. Raportissaan hän kertoi, että maaher-ran ruotsalaisille suunnatut kehotukset ryh-tyä kalastamaan Malurissa olivat kaikuneet kuuroille korville. Sen sijaan ilman hailuo-tolaisia koko kalastuspaikka olisi joutunut tuhoon. Rauhansopimuksesta huolimatta he uskaltautuivat tulemaan muutamaksi kuukaudeksi joka kesä omalla vastuullaan vuosisatojen ajan käyttämälleen pyyntipaik-kalle. Hahrin mukaan hailuotolaisten motiivit olivat sekä ”vanha rakkaus ruotsalaisten kanssa tehtävää yhteistä työtä kohtaan” että ”vakuuttuneisuus kalapaikan tärkeydestä”. Hän ehdotti, että hailuotolaisten pitäisi saa-da edelleen kalastaa Malurissa pientä mak-sua vastaan, jotta he voisivat ylläpitää kal-lastajakylää ja merimerkinäkin tarpeellista kirkkoa sekä säilyttää tiedon silakan kutu-

paikoista. Muuten koko paikka varmasti au-tioituisi, sillä harvoista ruotsalaisista ei ollut yksin huolehtimaan Malurin puukirkosta ja kalamajoista.³³ Hahrin raportilla tietävästi ei ollut välittömiä seurauksia. Siitä kuiten-kin ilmenee, että hailuotolaiset olivat hyvin selvillä kaukokalastusmatkojensa tulenarasta luonteesta mutta kävivät silti Malurissa joka vuosi ja olivat valmiita ottamaan riskin seu-rauksista.

ULKOMAANPASSEILLA KALASTA- MAAN

Oulun lääninhallituksessa kuultiin asiasta seuraavan kerran vasta syksyllä 1844. Norr-bottenin läänin maaherra välitti saamansa valituksen Ouluun ja pyysi kollegaansa ryh-tymään toimenpiteisiin asian korjaamiseksi. Nimismies C. A. Krook Haaparannasta kir-joitti:

”Mielestäni yksi suurimpia epäkohtia Sanskerin kalastuspaikalla on, että Suomen alamaiset ovat saaneet oleskella siellä joka ke-sä, ja viime aikoina heitä on kalastanut siellä peräti 26 henkeä. Sanskeri, Kunnari, Letto ja Maluri ovat Ruotsin puolella sijaitsevia kalas-tuspaikkoja, mutta kaikkiin näihin hailuoto-laiset tunkeutuvat ja valtaavat itselleen kaikki parhaat pauhat.”³⁴

Uhkaamalla ilmiantaa mainitut hailuo-tolaiset viranomaisille olivat varakkaammat ruotsalaiset kalastajat onnistuneet muo-dostamaan venekuntia näiden ”venäläisten henkilöiden” kanssa. Köyhemmät taas ei-vät uskaltaneet edes lähestyä suomalaisten ja varakkaampien ruotsalaisten käyttämiä pauhoja. Lisäksi tunkeutujat olivat edellisinä vuosina syyllistyneet monenlaiseen ilkey-teen ja tappeluihin kalastuskauden aikana. Haminavouti ei tehnyt asialle mitään, koska hän sai sitä enemmän palkkaa, mitä enem-män kalastajia saarella oleskeli. Nimismies Krook toivoi, että hailuotolaisille järjestettäi-

siin porttikielto Sanskeriin ja heidän kanssaan työskenteleville ruotsalaisille määrätäisiin sakko. Krook lähetti myös luettelon edellisenä kesänä saarella oleskelleista hailuotolaisista.³⁵

Maaherra R. W. Lagerborg kirjoitti hailuotolaisille uuden kuulutuksen. Hän il-

moitti kuulleensa, että 26 hailuotolaista kalastajaa oli kesällä tunkeutunut Ruotsille kuuluville saarille, ja totesi, että häntä oli pyydetty korjaamaan tämä epäkohta. Koska vain ruotsalaisilla oli oikeus kalastaa näillä saarilla, eivätkä he sallineet muiden tunkeutumista kalavesilleen, kehotti maaherra

Näkymä Hailuodosta. Pekka Kyytinen / Museoviraston Kuvakokoelmat.

niin hailuotolaisia kuin muitakin läänin asukkaita lopettamaan nämä kalastusmatkat sakkorangaistuksen uhalla.³⁶ Tämän jälkeen Lagerborg kirjoitti Norrbottenin läänin maaherralle kieltäneensä matkat ja pyysi ilmoittamaan, jos suomalaisia sinne vielä tulee.³⁷

Seuraavana kesänä heinäkuun puolivälissä Hailuodon nimismies Adolf Salow kirjoitti kruununvoudille lähettämäänsä vuodentuloraporttiin:

*”...ja tavalliseen tapaan näinä päivinä on koko pitäjä matkustanut Ruotsin puolelle Norrbottenin Sanskeriin, Lettoon, Kunnariin ja Maluriin ilman että he olisivat mitenkään huomioineet herra kuvernöörin kuulutusta [-], joka kieltää heidän matkansa.”*³⁸

Myöhemmin syksyllä hän kirjoitti, että kalansaalis oli ollut hyvä Malurissa ja Sanskerissa, joissa oli aina ennenkin kalastettu ja myös tänä kesänä.³⁹ Ruotsissa ei kuitenkaan jääty toimettomiksi. Vuoden 1846 nimismiehenkertomuksessa Salow kertoi, että hailuotolaisten siveellisyydessä ei ollut muuta huomautettavaa kuin että he olivat kesällä matkustaneet kalastamaan Maluriin ilman passia, minkä seurauksena viisitoista venettä oli takavarikoitu ja niistä oli jouduttu maksamaan suuret sakot.⁴⁰

Hailuodon talvikäräjillä 1848 käsiteltiin nimismiehen nostamaa syytettä Johan ja Bengt Kittilää vastaan. Heitä syytettiin luvattomasta kalastuksesta Malurissa edellisenä kesänä. Todistaja Johan Jemdahlin mukaan sellaista todella oli kylällä puhuttu, mutta kun hän ei ollut itse sitä nähnyt, ei hän voinut sitä todistaa.⁴¹ Todisteita ei löydetty myöhemminkään, joten Kittilät vapautettiin syytteistä.⁴² Seuraavana vuonna mäkitupalainen Matts Yhr oli syytteen mukaan oleskellut Sanskerissa ja kalastanut siellä luvattomasti heinäkuun 12. päivästä syyskuun loppuun. Tätäkään ei ilmeisesti saatu todistettua, koska asiaan ei enää seuraavilla käräjillä palattu.⁴³ On mahdollista, että todistajat

vaikenivat tahallaan, koska he eivät itse pitäneet matkoja tuomittavina.

Nimismiehenkertomuksen yhteydessä mainittiin ensimmäistä kertaa passit. Jo seuraavana vuonna 1847 hailuotolaiset anoivat ulkomaanpasseja Ruotsissa oleskelua varten, ja niitä myös alettiin vuosittain myöntää.⁴⁴ Nimismiehen vuodentuloraporteissa mainittiin parina vuonna 1840-luvun lopulla, että osa kalastajista oli ollut passin kanssa kalastamassa Ruotsin puolella.⁴⁵ Käräjillä 1854 syytettiin Johan Gestia Ruotsissa kalastamisesta ilman asiaankuuluvaa passia. Gesti kertoi, että hänen passinsa oli varastettu Ruotsissa. Nimismies Salow luki oikeudenkäyntien yhteydessä vuoden 1844 kuulutuksen, jossa kiellettiin kalastus Ruotsin puolella kokonaan.⁴⁶ Passia ei tässä eikä missään muussakaan kuulutuksessa mainittu. Selvästi passin kanssa kalastaminen on tullut mahdolliseksi noin vuodesta 1847 alkaen, vaikka viranomaiset eivät halunneet korostaa tätä mahdollisuutta. Määräystä tai kuulutusta passin kanssa kalastamisesta ei ole käytetyistä arkistoista löytynyt. Voi olla, ettei sellaista koskaan virallisesti edes annettu, vaan hailuotolaiset ryhtyivät hankkimaan passeja omasta aloitteestaan, ja ruotsalaistenkin asenne vähitellen lientyi. Tätä tukee se, että Hailuodon seurakunnan arkistossa säilytettävässä vuonna 1844 asetussa kiellossa on merkintä, jonka mukaan samaa kuulutusta oli luettu kirkossa vielä vuonna 1859.⁴⁷

KAUKOKALASTUKSEN HIIPUMINEN JA LOPPUMINEN

Kaukokalastajien olot vakiintuivat 1800-luvun jälkipuoliskolla. Vielä vuonna 1873 eräät ruotsalaiset vetosivat Norrbottenin lääninhallitukseen saadakseen ”Suomen kansalaiset” karkotettua Sanskerista, koska nämä aiheuttivat haittaa paikallisille kalastajille. Maaherran vastaus tuolloin oli, että toimenpiteisiin ei ryhdytä, kun edes suomalaisten nimiä ei ollut anomuksessa mainittu.⁴⁸ 1900-luvulla kerätty muistitieto

kaukokalastuksesta ei tuntenut enää mitään erityisiä kahnauksia ruotsalaisten kanssa, eikä silloin ilmeisesti enää muistettu aikaa, jolloin kalastus oli ollut kiellettyä. Muistelijoitten mukaan ruotsalaisia oli Malurissa kalanpyynnissä mutta riitoja ei ollut. Hyvistä väleistä kertoi se, että ruotsalaiset saattoivat tervata hailuotolaistenkin talviteloille jätetyt veneet.⁴⁹ Sen sijaan kerrottiin, miten Haaparannan tullissa asioiminen mennessä tullen kuului asiaan ja pitkitti matkoja. Usein syksyllä pohjoistuulet olisivat vieneet hailuotolaiset suoraan kotiin, mutta he joutuivat odottamaan tuulen kääntymistä päästäkseen pakolliselle tullausmatkalle.⁵⁰

1800-luvun lopulla kaukokalastus alkoi hiipua, ja se loppui 1900-luvun alussa. Hailuotolaiset muistivat myöhemmin hyvin kaukokalastuksen viimeiset vaiheet. Jo 1890-luvun puolivälissä kaukokalastukseen lähteneiden venekuntien määrä oli vähentynyt tuntuvasti. Viimeiset kaksi venekuntaa matkustivat Sanskeriin 1900-luvun alussa, ja Maluriin lähti kolme ikääntyneistä kalastajista koostunutta venekuntaa vuonna 1903. Tämän jälkeen viimeinen Malurin kävijöiden matkavene lahosi Hailuodossa Kaitalan rantaan.⁵¹

Yhtä ainoaa syytä kaukokalastuksen loppumiseen ei ole voitu osoittaa. Syyksi muutokseen on esitetty kannattavuuden vähentymistä ja kalastuksen aseman muuttumista hailuotolaisten monitoimitaloudessa. On kerrottu, että saaliit ja hinnat laskivat. Samaa aikaan lehdistössä keskusteltiin vuodesta toiseen jatkuneen silakan kutupyynnin vaikutuksesta kalakantojen pienenemiseen.⁵²

1800-luvulla hailuotolaiset eivät juuri pyytäneet silakkaa omilla rannoillaan. Muutamien käytössä olleiden silakkapaikkojen saalis oli huono. Kaukopyynti tuotti 1870-luvulla paljon paremmin, minkä katsottiin johtuvan siitä, että Malurin syvämmät vedet eivät lämmenneet liaksi kuumina kesinä toisin kuin Hailuodon lähetyillä.

Erään myöhemmän muistelijan mukaan ”sitten kun keksittiin matalia omilla vesillä, niin kaukopyynnit loppuivat”.⁵³ Lähivesien silakkamatalien löytäminen liittyi todennäköisesti kalastustekniikan kehittymiseen, sillä samaan aikaan kaukokalastuksen vähentämisen kanssa vaihtuivat pauhoilla käytetyt pohjaverkot vähitellen isorysiksi. Isorysälle sopivat kalapaikat sijaitsivat lähempänä kotirantoja, joten tarve matkustaa kaukaisille pauhoille verkkopyyntiin loppui.⁵⁴

Maailma muuttui ja sukupolvi vaihtui. Maanviljely oli 1800-luvun kuluessa noussut Hailuodon varsinaiseksi pääelinkeinoksi ja kalastus jäänyt yhä enemmän sivuelinkeinoksi.⁵⁵ Nuoremmat sukupolvet eivät enää nähneet tarpeelliseksi matkustaa kauas kalanpyyntiin pitkäksi aikaa, kun kalastaa voitiin omilta rannoiltakin ja pelloista sekä karjasta huolehtiminen nähtiin tärkeämmäksi työkseen. Tämä muutos jatkoi jo 1700-luvulla alkanutta kehitystä, joka johti entistä enemmän paikallaan pysyvään elämäntapaan. Hailuotolaiset lopettivat talonpoikaispurjehduksen Tukholmaan 1760-luvulla.⁵⁶ Pitkät, useita viikkoja ja kuukausia kestäneet hylkeenpyyntimatkat loppuivat 1800-luvun alkupuolella.⁵⁷ Kaukokalastuksen loppuminen 1900-luvun alussa asettuu yhdeksi askeleeksi tähän jatkumoon.

HAMINAN RAUHAN RAJAN MERKITYS HAILUOTOLAISILLE

Hailuotolaiset kalastajat eivät monista jyrkistä kielloista huolimatta suostuneet luopumaan vanhoista pyyntipaikoistaan Haminan rauhan jälkeen, vaan he osoittivat suurta sinnikkyyttä yrittäessään monilla anomuksillaan palauttaa kalastusoikeuden Malurissa ja Sanskerissa ja jatkaessaan pyyntimatkojaan vuodesta toiseen. Tämä osoittaa ennen kaikkea kaukokalastuksen tärkeyden elinkeinona: siitä ei voitu luopua millään. Perinteet

olivat vahvat ja ikivanhat. Kalastajaväestön liikkuminen saaliin perässä on verrattavissa pyyntikulttuurin vuodenvieron mukaiseen liikkuvuuteen. Hailuotolaisten kaukokalastuksen on arveltu olleen jääne vanhasta liikkuvasta eräkulttuurista.⁵⁸

Tässä tilanteessa edes valtakunnanrajaa ei nähty esteenä vaan vanhat perinteet ja resurssien saatavuus määrittivät liikkumaluetta enemmän. Samankaltainen tilanne liittyi etelämpänä talonpoikaispurjehdukseen. Haminan rauhan jälkeen talonpojat ilmaisivat, että heidän täytyi saada jatkaa tuotteidensa vientiä Tukholmaan, ja purjehdus jatkui vilkkaana siirtymäaikojen turvin. Myös talonpoikaispurjehtijoiden täytyi hankkia passi ja ilmoittautua tullissa, joten oikeastaan Hailuodon kalastajien tilanne seurasi muutaman vuosikymmenen viiveellä talonpoikaispurjehtijoiden tapausta.⁵⁹ Vastaavia ongelmatilanteita syntyi 1800-luvulla myös Lapissa rajasulkujen seurauksena. Kun Norjan raja suljettiin 1852, eivät Näättämön koltat suostuneet noudattamaan kieltoa vaan jatkoivat vanhan vuotuiskiertonsa mukaista liikkumista rajan yli 30 vuoden ajan 1880-luvulle asti.⁶⁰

Hailuotolaisten tapauksessa rajan ylittäminen oli ennen kaikkea vanhojen perinteiden ja yhteyksien ylläpitämistä sekä taloudellisesti tärkeää elinkeinonharjoittamista. Rajalla oli kuitenkin vaikutuksensa: sen seurauksena syntyi nopeasti kilpailuasetelma ruotsalaisten kanssa. Ainakin jotkut ruotsalaiset pyrkivät useamman kerran pääsemään eroon suomalaisista kilpailijoista rajasopimuksen perusteella. Toisaalta vaikuttaa kuitenkin siltä, että rinnakkaiselo oli enimmäkseen sopuisaa. Siihen nähden, että hailuotolaiset olivat kaikesta päätellen paikalla joka vuosi, tehtiin valituksia vain harvakseltaan. Tietoja on myös yhteistyöstä ja yhdessä muodostetuista venekunnista.

Hailuodossa kaikki talot harjoittivat 1800-luvulla kalastusta omaan tarpeeseen ja suurin osa myös ansiotarkoituksessa. Kalas-

tajia ja maanviljelijöitä ei missään lähteessä erotella toisistaan, vaan elinkeinot olivat pitkään rinnakkaisia ja toisiaan täydentäviä. Ruotsin puolella pyyntiä harjoittaneet kalastajat näyttävät olleen suhteellisen pieni joukko saaren asukkaista. Hailuodon väkiluku nousi 1800-luvun kuluessa reilusta tuhannesta kahteen tuhanteen. Vuonna 1879 Ruotsissa kerrottiin olleen 50 kaukokalastajaa. 1840-luvulla takavarikoidut 15 venettä voidaan suhteuttaa tuon ajan 96 verotaloon, ja venekuntaan kuului kahdesta kolmeen henkeä. Sanskerista ilmiannettiin 26 kalastajaa, ja heitä on todennäköisesti ollut yhtä lailla myös Malurissa. Ulkomaanpasseja Ruotsiin myönnettiin enimmillään 28 hailuotolaiselle vuonna 1871. Saatavilla olevien tietojen perusteella voi päätellä, että Ruotsin puolelle matkusti yleensä muutamia kymmeniä kalastajia, täysin mahdollisesti enemmänkin kuin 50.⁶¹ Kaukokalastusta harjoitettiin tietenkin laajasti myös Suomen puolella muun muassa Tornion, Kemin, Iin, Haukiputaan, Siikajoen ja Kalajoen vesillä, mutta tästä ei ole jäänyt juuri lainkaan tietoja arkistoihin.

Pitemmällä aikavälillä raja näyttää vahvistaneen siirtymistä pyynnistä maanviljelyyn. On selvää, että maanviljely laajeni ja voimistui Hailuodossa 1700-luvulta alkaen. Jo 1850-luvulla viljely oli huomattavasti kasvanut vuosisadan alkuun verrattuna ja vilja riitti useimmiten omiin tarpeisiin, kun taas vielä tuon ajan asukkaiden lapsuudessa hättäleivän syöminen oli yleistä. Jos kirkkohera Frosterusta uskotaan, juuri kalastuksen rajoittaminen Haminan rauhan jälkeen pakotti hailuotolaiset keskittymään enemmän peltojensa hoitoon ja edisti sitä kautta pääelinkeinojen vaihtumista ja ympäristösuhteen

muutosta. Lopulta maanviljelyn kannattavuuden vahvistuminen puolestaan vaikutti kaukokalastuksen vähenemiseen 1800-luvun kuluessa ja loppumiseen 1900-luvun alussa. Jo 1700-luvun puolivälistä alkaen Hailuodon historiassa on nähtävissä hidas muutos

merellisestä ja pyynnin mukaan liikkuvasta elämäntavasta kohti yhä enemmän paikallaanpysyvää ja maanviljelyyn perustuvaa elämää. Tätä muutosta Haminan rauhan raja osaltaan nopeutti.

VIITTEET

- 1 Vilkuna 1948, 11.
- 2 Korhonen 2017, 209–218.
- 3 Charta Beskrifning öfwer Carlö Sockn ...af Carl Fr. Stierwald 1767. Maanmittaushallituksen uudistusarkisto (MMUA) F21i:26/1–22. KA.
- 4 Paasivirta 1936, 228–229; Korpipää – Koskelainen 1988, 144; Vahtola 1991, 410; Meriläinen-Hyvärinen 2008, 198.
- 5 Tuomi-Nikula 1982, 126–128; Vahtola 1991, 410.
- 6 Virrankoski 1974, 337.
- 7 Virrankoski 1974, 336–338.
- 8 Mäntylä 1971, 413.
- 9 Vahtola 1991, 410.
- 10 Mäntylä 1971, 265–266.
- 11 Mäntylä 1971, 413–415.
- 12 Lundholm 1993, 174–176.
- 13 Tuomi-Nikula 1982, 145.
- 14 Utdrag af Magistratens Protocoll hållit å Torneå Rådhus, 10.7.1804. Hailuodon seurakunnan arkisto (HSA) IIEc:6. KA.
- 15 Ibid.
- 16 Kaleva 5.7.1947; Ahti Paulaharjun kokoelma (APK) 1958 E231. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Kansanrunousarkisto (SKS KRA).
- 17 Talvikäräjät 1761. Pohjois-Pohjanmaan tuomiokunnan arkisto Oulu:13. KA;
- Vilkuna 1956, 488–489; Mäntylä 1971, 415.
- 18 Charta Beskrifning öfwer Carlö Sockn ...af Carl Fr. Stierwald 1767. MMUA F21i:26/1–22. KA; Paulaharju 1914, 48.
- 19 Beskrifning öfwer Carlö Socken författad 1815 af E. J. Frosterus. HSA IF:1. KA.
- 20 Syyskäräjät 1811. Oulun tuomiokunnan II arkisto (OtkII) Cla:1. KA.
- 21 Paul Öhrvallin kirje S. F. von Bornille 31.8.1814. Oulun lääninkanslian arkisto (OLKA) Ea4:30. KA.
- 22 S. F. von Bornin kirje senaatin talousosastolle 25.6.1824. OLKA Da:22. KA.
- 23 S. F. von Bornin kirje G. D. Andersinille 9.6.1823. OLKA Da:21. KA.
- 24 Pitäjänkokousten pöytäkirja 9.2. ja 6.7.1823. HSA IICa:2. KA.
- 25 S. F. von Bornin kirje senaatin talousosastolle 25.6.1824. OLKA Da:22. KA.
- 26 Ibid.
- 27 Paul Öhrvallin kirje S. F. von Bornille 22.4.1824. OLKA Ea:4. KA.
- 28 G. D. Andersinin kuulutus 19.9.1824. OLKA Ea4:59. KA.
- 29 Paul Öhrvallin kirje S. F. von Bornille 22.4.1824. OLKA Ea:4. KA.
- 30 G. D. Andersinin kirje S. F. von Bornille 3.1.1825. OLKA Ea4:59. KA.
- 31 ”Ehuruval Carlö socknemän åtskillige gånger och på särskildte tider blifvit förständigade derom att de borde upphöra med idkande af strömmings fisket vid den å kongelige Svenska sidan belägne Malörens holme, [- -] har jag likväl velat härigenom ytterligare åtvarna och på det alfvarligaste förständigade Carlö soknemän, att icke under någon förvanning understå sig att mera idka strömmings eller annat fiske vid sagde Malörns holme, så fram de vilja undgå att på det strängaste och såsom de der upsäteligen satt sig emot hans Kejsrerlige majestäts bud och befallningar, blifva behandlade.” S. F. von Bornin kuulutus. HSA IIEf:23. KA.
- 32 Vilkuna 1956, 488–489.
- 33 Hedin 1988, 340–344.
- 34 ”Såsom ett ibland de största oskick, som rådt å Sandskärs fiske Läger är efter min åsikt, att Finske undersätare fått derstädes uppehålla sig hvarje sommare och under nysswekne hafwa icke mindre än 26 st derstädes idkadt fiske. Sandskär, Gunnare, Letto och Malörn, utgöra de fiske ställen, som äro

- Svenska sidan förbehållne, men å alla dessa intränga sig Karlöboer och tillwälla sig för fiskning mäst gifvande grunden.” C. A. Krookin kirje C. A. von Hedenbergille 18.9.1844. OLKA Ea:4. KA.
- 35 Ibid.
- 36 R. W. Lagerborgin kuultus. OLKA Ea:4:59. KA.
- 37 R. W. Lagerborgin kirje C. A. von Hedenbergille 27.12.1844. OLKA Da:42. KA.
- 38 ”och efter wanlighet dessa dagar hela socken farit på Swenska sidan i Norrbotten Sanskär, Gunnere, Letto och Malörn, utan att de haft någon afseende af Kunggörelse af Herr Gouverneuren i Länet [- -], som förbjuder deras resa.” Adolf Salowin kirje G. A. Hårdhille 15.7.1845. Salon kihlakunnan kruunuvoudin arkisto (SaKKr) BII:27. KA.
- 39 Adolf Salowin kirje G. A. Hårdhille 15.9.1845. SaKKr BII:27. KA.
- 40 Nimismiehen kertomus vuodesta 1846. SaKKr EIIa:1. KA.
- 41 Talvik. 1847. OtkII CIa:40. KA.
- 42 Talvik. 1848. OtkII CIa:43. KA.
- 43 Ibid.
- 44 Passiluettelot. OLKA BIIb:10. KA.
- 45 Adolf Salowin kirjeet G. A. Hårdhille 15.9.1847 ja 20.9.1848. SaKKr BII:27. KA.
- 46 Talvik. 1854. OtkII CIa:51. KA.
- 47 R. W. Lagerborgin kuultus. HSA IIef:35. KA.
- 48 Kulju 1998, 140.
- 49 APK 1958 E231. SKS KRA.
- 50 Vilkuna 1948, 12.
- 51 APK 1958 E231. SKS KRA.
- 52 Meriläinen-Hyvärinen 2008, 205–208.
- 53 Finlands Allmänna Tidning 1.10.1873; Oulun Wiikko-Sanomia 30.8.1879; Kaleva 5.7.1947; APK 1958 E231. SKS KRA.
- 54 Vilkuna 1948, 11; Tuomi-Nikula 1982, 164.
- 55 Vahtola 1991, 410–411.
- 56 Korhonen 2017, 217–218.
- 57 Beskrifning öfver Carlö Socken författad 1815 af E. J. Frosterus. HSA IF:1. KA.
- 58 Lundholm 1993, 176.
- 59 Kaukiainen 1970, 50–51, 58, 64.
- 60 Sammallahti 2013, 56.
- 61 Passiluettelot. OLKA BIIb:10. KA; Pohjois-Suomi 20.8.1879; Vahtola 1991, 302, 355, 410; Meriläinen-Hyvärinen 2008, 189.

LÄHTEET

Painamattomat lähteet

- Kansallisarkisto, Oulu:
 Oulun lääninkanslian arkisto
 Saapuneet kirjeet
 Kirjetoisteet
 Passiluettelot
 Pohjois-Pohjanmaan tuomiokunnan arkisto
 Oulun ja Hailuodon käräjät
 Oulun tuomiokunnan II arkisto
 Oulun ja Hailuodon käräjät
 Salon kruunuvoudin arkisto
 Saapuneet kirjeet
 Kruunuvoudin kertomukset kihlakunnan tilasta
 Hailuodon seurakunnan arkisto
 Saapuneet kuulutukset ja ilmoitukset
 Pitäjänkokousten pöytäkirjat
 Beskrifning öfver Carlö Socken

författad af Erik Johan Frosterus 1815

Kansallisarkisto, Helsinki:

Maanmittaushallituksen uudistusarkisto

Charta Beskrifning öfwer Carlö Sockn...af Carl Fr. Stierwald 1767

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Kansanrunousarkisto: Ahti Paulaharjun kokoelma Kalastuksesta Hailuodossa

Painetut lähteet

Paulaharju, Samuli 1914. Kuvauskia Hailuodosta. Porvoo: WSOY.

Sanomalehdet

Ilmarinen 19.5. ja 22.5.1852.
 Finlands Allmänna Tidning 1.10.1873

Pohjois-Suomi 20.8.1879

Oulun Wiikko-Sanomia 30.8.1879

Kaleva 5.7.1947

Tutkimuskirjallisuus

Hedin, Anders 1988. Ljus längs kusten: berättelser från tio svenska fyrplatser. Norstedts, Stockholm.

Kaukiainen, Yrjö 1970. Suomen talonpoikaispurjehdus 1800-luvun alkupuolella. Suomen historiallinen seura, Helsinki.

Korhonen, Outi 2017. Hailuotolaisten Tukholman purjehdukset 1700-luvulla. The Barents and the Baltic Sea Region. Contacts, Influences and Social Change. *Studia Historica Septentrionalia* 77, s. 209–219. Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys, Rovaniemi.

Korpipää, Seppo & Koskelainen, Osmo 1988. Hailuodosta. Sosiologis-historiallinen tutki-

- mus. Oulun yliopisto.
- Kulju, Bror 1998, Strömmingsfisket på Sandskär i gängna tider. Tornionlaakson vuosikirja – Tornedalens årsbok, s. 113–143. Tornionlaakson kuntain toimikunta, Tornio.
- Lundholm, Kjell 1993. Kalastus rannikolla, joissa ja järvissä. – Tornionlaakson historia 2. 1600-luvulta vuoteen 1809, s. 148–180. Tornionlaakson kuntien historiakirjatoimikunta, Haaparanta.
- Meriläinen-Hyvärinen, Anneli 2008. Luonnon kanssa käsikäin. Selviytymisen strategiat neljässä pohjoissuomalaisessa yhteisössä eri aikoina 1680-luvulta 1990-luvulle. Kansatieteellinen arkisto 52. Suomen Muinaismuistoyhdistys, Helsinki.
- Mäntylä, Ilkka 1971. Tornion kaupungin historia 1, 1621–1809. Tornion kaupunki.
- Paasivirta, Paula 1936. Piirteitä Hailuodon kulttuurimaan-tieteestä. – Terra. Suomen Maantieteellisen Seuran aikakauskirja, s. 214–238. Suomen maantieteellinen seura, Helsinki.
- Sammallahti, Pekka 2013. Saamen maa ja saamen kieli. Ealli biras – Elävä ympäristö. Saamelainen kulttuuriympäristöohjelma. Saamelaismuseosäätiö, Inari.
- Tuomi-Nikula, Outi 1982. Keskipohjalaisen kalastajan vuosi. Keski-Pohjanmaan suomenkielisen rannikon ammattimaisen kalastuksen ja hylkeenpyynnin muuttuminen 1800- ja 1900-luvulla. Kansatieteellinen arkisto 32. Suomen Muinaismuistoyhdistys, Helsinki.
- Vahtola, Jouko 1991. Oulujokilaakson historia keskiajalta 1860-luvulle. Teoksessa Huurre, Matti & Vahtola, Jouko: Oulujokilaakson historia, s. 71–543. Hailuodon, Kempeleen, Limingan, Lumijoen, Muhoksen, Oulunsalon, Temmeksen, Tyrnävän, Utajärven ja Vaalan kunnat ja seurakunnat, Oulun kaupunki ja seurakunnat ja Oulujoki-Seura.
- Vilkuna, Kustaa 1948. Hailuotolaisten Maluri. Kansan kuvalehti 38/1948, s. 11–12.
- Vilkuna, Kustaa 1956. Kallan kalastajayhdyskunta. Suur-Kalajoen historia I. Keski-Pohjanmaan historiasarja 1. Suur-Kalajoen historiatoimikunta, Kokkola.
- Virrankoski, Pentti 1973. Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin historia III. Pohjois-Pohjanmaa ja Lappi 1600-luvulla. Pohjois-Pohjanmaan maakuntaliitto, Oulu, Kainuun maakuntaliitto, Kajaani, Lapin maakuntaliitto, Rovaniemi.